

Joanna Frask

Uniwersytet Łódzki

WZBUDZANIE PASJI MŁODZIEŃCZYCH KLUCZOWYM ZADANIEM WSPÓŁCZESNEJ PEDAGOGIKI I SZANSĄ NA HARMONIJNY ROZWÓJ SPOŁECZEŃSTWA

Streszczenie (abstrakt): Pojęcie posiadania pasji nie bez przyczyny znajduje miejsce w centrum zainteresowań teoretyków współczesnej psychologii. Tryb życia narzucany jednostce ludzkiej przez gospodarki światowe zmierzające do coraz większej industrializacji i uniformizacji przyczynia się do marginalizacji obywateli, a w konsekwencji do rozwoju czynników stresogennych wpływających istotnie na zdrowie i życie ludzkie. Wobec tego koniecznością staje się wzbudzanie w społeczeństwie świadomości pilnej potrzeby znalezienia równowagi pomiędzy wieloma aspektami jego rozwoju, wśród których istotne miejsce zajmuje kształtowanie ludzkiej osobowości poprzez odkrywanie indywidualnych zainteresowań jednostki, określonych w artykule terminem pasja. Odpowiedzialność za wzbudzanie ciekawości świata, będącej fundamentem rozwoju pasji, spoczywa przede wszystkim na barkach pedagogów. Efektem zrównoważonego rozwoju osobowości ludzkiej, dopełnionego w procesie edukacji, winna być zgodność podjętej pracy zawodowej z indywidualnymi predyspozycjami i zainteresowaniami jednostki, co podlega finalizacji w udanym funkcjonowaniu całego społeczeństwa, znajdującego się w rękach ekspertów - pasjonatów. To, czy młodzi ludzie odnajdą własną drogę, pomimo trudności dotykających ich podczas burzliwego okresu adolescencji, w dużej mierze zależy od jakości ich relacji z pedagogami. Gwarantem wzbudzenia w młodzieży głębokich zainteresowań jest zrozumienie przez nauczycieli istotności procesów zachodzących w ludzkich umysłach oraz posiadanie przez nich zdolności do kreatywnego i innowacyjnego myślenia. Istotne jest również podkreślenie, iż tożsamość uformowana podczas niełatwych lat dorastania, której nieodłącznym elementem jest poznanie ludzkich zainteresowań, ma znaczący wpływ na dalsze etapy rozwoju jednostki. Korzystne zakończenie procesu formowania tożsamości adolescenta determinuje również to, czy jego dalszy rozwój będzie przebiegał w sposób zrównoważony. Posiadanie zdolności zachwycania się światem staje się bowiem jednym z gwarantów harmonijnego rozwoju osobowości od pierwszych lat, aż do jesieni życia.

Słowa kluczowe: pasja, edukacja, pedagogika, adolescencja, zainteresowania

HAVING A PASSION AS A KEY TASK OF MODERN PEDAGOGY AND A CHANCE FOR THE HARMONIOUS DEVELOPMENT OF SOCIETY

Abstract: The concept of passion is not without reason at the center of interest of theoreticians of contemporary psychology. The lifestyle imposed on the human by world economies, aiming at increasing industrialization and uniformization, contributes to

the marginalization of citizens and, consequently, to the development of stress factors significantly affecting human health and life. Therefore, it becomes necessary to awaken in the society the awareness of an urgent need to find a balance between the many aspects of personality and other aspects of self-development, among which an important role is played by the process of forming one's own personality by discovering individual interests, which are defined in the article by the term *passion*. The responsibility for arousing curiosity about the world, which is the foundation of the development of passion, rests primarily on the shoulders of educators. The effect of the sustainable development of the human personality completed in the education process, should be the compliance of the undertaken professional work with the individual's predispositions and interests, which is finalized in the successful functioning of the entire society, in the hands of experts - enthusiasts. Whether young people find their own path, despite the difficulties they face during their turbulent adolescence, largely depends on the quality of their relationship with educators. The foundation of arousing deep interest in young people is the understanding of the importance of the processes taking place in human minds and an ability of teachers to think creatively and innovatively. It is also important to emphasize that the identity formed during the difficult years of adolescence, an inseparable element of which is creation the human interests, has a significant impact on the further stages of an individual's development. A favorable conclusion of the process of forming an adolescent's identity, determines the harmony of his further development. Having the ability to admire the world becomes one of the guarantors of the harmonious development of the personality from the first years until the fall of life.

Keywords: passion, education, pedagogy, adolescence, interests

Wprowadzenie.

Znaczenie posiadania pasji życiowej jest jednym z najczęstszych zagadnień podejmowanych przez współczesną psychologię w ostatnich latach. Pojęcie to rozumiane jako aktywność chętnie praktykowana przez jednostkę i dająca jej osobistą satysfakcję, zwróciło uwagę Roberta J. Valleranda, który w 2007 roku podjął się próby analizy obecności terminu *pasja* w dotychczasowych dociekaniach badaczy¹. Zdaniem naukowca w latach 80. i 90. XX wieku nieliczni psychologowie podejmowali się tej kwestii. Termin *pasja* pojawił się jedynie w znaczeniu rozumianym jako pasja miłosna (Hatfield i Walster 1986). Zagadnienie wzbudzało natomiast zainteresowanie filozofów. Ostatecznie tematykę tę podjęli R. J. Vallerand i Nathalie Houliort (2003) oraz R. J. Vallerand, N. Houliort i Paule Miquelon (2007)². Ich zdaniem *pasja* to głęboka inklinacja do czynności, wobec której dana osoba wykazuje nastawienie pozytywne, wiąże z ową czynnością emocje, czasem nawet głębokie, określa ją jako ważną aktywność, i której poświęca swój czas i energię. Czynność ta może być tak silna, że stanowi ona określenie głównych cech czyjejs osobowości.

¹ R. Vallerand, *On the Psychology of Passion: In search of what makes people's lives most worth living*, „Canadian Psychology/ Psychologie Canadienne”, University in Québec, Montréal, January 2008, Vol. 49, s. 1.

² Tamże.

R. J. Vallerand wskazuje na istnienie nie jednego, lecz dwóch rodzajów pasji³. Pasja harmonijna (*harmonious passion*) to silne zainteresowanie, które nie wpływa negatywnie na inne sfery życia, pozostając z nimi w odpowiedniej korelacji czasowej, natomiast pasja obsesyjna (*obsessive passion*) to silne zainteresowanie oddziałujące negatywnie na formę psychofizyczną jednostki, z powodu braku kontroli osoby podejmującej aktywność nad czasem poświęconym na jej wykonanie, co przyczynia się do zakłóceń w innych sferach życia. W dalszej części niniejszego artykułu autorka odnosić się będzie przede wszystkim do zjawiska pasji harmonijnej.

Wybranemu w tytule słowu pasja bardzo bliskie znaczeniowo są dwa inne terminy: hobby oraz zainteresowanie. Larry Z. Daily, na podstawie szeregu drobiazgowych badań, określił pojęcie hobby jako dobrowolną aktywność wykonywaną przez jednostkę na własną rękę, z użyciem określonych materiałów, w efekcie której zostają wytworzone nowe obiekty⁴. Aktywność ta, zdaniem badacza, zapewnia dobrostan psychiczny, wysoką jakość życia oraz buduje indywidualność wykonującej czynność jednostki. Tematyką zainteresowań, rozumianą głównie jako skłonność, którą należy wzbudzać wśród młodzieży zajęła się natomiast Antonina Gurycka⁵. Z jej badań wynika, iż pomimo że znikoma ilość naukowców podjęła się definicji terminu pasja niemal do początku XX wieku, to wielu z nich poruszyło temat znaczenia posiadania zainteresowań w życiu człowieka. Zgodnie z analizą A. Guryckiej rozwojową funkcję zainteresowań rozważyli Édouard Claparède (1936) i Aleksandr A. Smirnow (1966). Znaczeniem zainteresowań w pedagogice zajęli się John Dewey (1913) i Donald E. Super (1964). Zjawisko to w odniesieniu do przygotowania jednostki do samorozwoju rozważył natomiast Stanisław Panek (1973). Zainteresowania jako klucz do osiągnięcia powodzenia i zadowolenia przedstawił D.E Super (1964), a fundamentem skutecznego przysposobienia do wyboru zawodu uczynili to zjawisko G. Guggenheim (1953) i D.E Super (1964)⁶. Dokonawszy analizy twórczości wymienionych autorów, A. Gurycka zaproponowała własną definicję terminu zainteresowanie, zgodnie z którą: zainteresowanie jest to względnie trwała obserwowalna dążność do poznawania otaczającego świata, przybierająca postać ukierunkowanej aktywności poznawczej o określonym nasileniu, przejawiająca się w selektywnym stosunku do otaczających zjawisk, w dostrzeganiu określanych cech przedmiotów i związków, zależności między nimi, a także wybranych problemów, w dążeniu do ich zbadania, poznania, rozwiązania, w przeżywaniu różnorodnych uczuć – pozytywnych i negatywnych związanych z nabywaniem i posiadaniem wiedzy⁷. D.E Super uważał natomiast, że zainteresowanie stanowi rodzaj

³ R. Vallerand, *On the Psychology of Passion: In search of what makes people's lives most worth living*, „Canadian Psychology/ Psychologie Canadienne”, University in Québec, Montréal, January 2008, nr 49, s. 2.

⁴ L. Daily, *Towards a definition of hobby. An empirical test of a proposed operational definition of the word hobby*, „Journal of Occupational Science”, Shepherd University, United States of America, April 2018, Vol. 25, s. 18.

⁵ A. Gurycka, *Rozwój i kształtowanie zainteresowań*, Warszawa 1989, s. 8-9.

⁶ Tamże.

⁷ Tamże, s. 33.

siły napędowej dla jednostki ludzkiej, która znajduje ujście albo w pracy, albo w rozrywkach o charakterze hobby, przy czym największe zadowolenie daje dziedzina działalności najbardziej odpowiadająca zainteresowaniom⁸. A.A. Smirnow z kolei określił zainteresowanie jednym z zasadniczych warunków twórczego ustosunkowania do działalności⁹.

Wobec bliskiego znaczenia dwóch terminów, odpowiadających tytułowej pasji życiowej, trudność może stanowić określenie różnicy pomiędzy terminami pasja, hobby oraz zainteresowanie oraz sam fakt zaistnienia tej różnicy. Wszystkie te czynności określają bowiem aktywność, bądź fundament aktywności wykonywanej chętnie przez jednostkę. Autorka niniejszego artykułu dokonała wyboru słowa *pasja*, ponieważ chodziło o podkreślenie wyjątkowej siły wskazanego zjawiska. Człowiek bowiem może posiadać w życiu wiele zainteresowań i rodzajów hobby, jednak nie do każdej z tych czynności musi żywić tak samo silny stosunek emocjonalny. Słowo *pasja*, wywodzące się od łacińskiego terminu *passio*, oznaczającego cierpienie, wydaje się być wystarczająco silnie nacechowane emocjonalnie, aby stanowić określenie zainteresowania o silnym podłożu emocjonalnym, mogącym stać się determinantą podejmowania ważnych czynności życiowych, oddziałujących silnie na dotkniętą pasją jednostkę oraz jej środowisko.

W „Słowniku języka polskiego” PWN słowo *pasja* zostało określone następującymi znaczeniami:

- namiętność,
- nabożeństwo,
- wielkie zamiłowanie do czegoś,
- silny gniew,
- utwór muzyczny podobny do oratorium, oparty na ewangelicznym tekście o męce Chrystusa,
- cykl scen przedstawiających mękę Chrystusa¹⁰.

Hasła te mogą wzbudzić skrajnie sprzeczne skojarzenia, bowiem w tym świetle *pasja* jawi się z jednej strony jako ogromne zamiłowanie, namiętność i źródło natchnień, z drugiej zaś można dostrzec w niej znaczenie powiązane z cierpieniem, wizją Męki Pańskiej oraz silnym gniewem. *Pasja* rozumiana jako aktywność, może być więc postrzegana jako czynność budząca w jednostce skrajne emocje. Z jednej strony jest to hobby o silnym podłożu emocjonalnym, które może być źródłem ogromnej motywacji i pozytywnych uczuć, rozumianych właśnie jako ogromne zamiłowanie, namiętność, niejako chwilowe połączenie podejmującej się aktywności jednostki ze sferą duchową, z drugiej strony zaś *pasja* może stanowić źródło negatywnych emocji, gniewu i cierpienia. Osoby posiadające *pasję* życiową podejmują się bowiem często wysiłku niemal ponad miarę, a ich determinacja jest tak silna, że są gotowe przejść długą, nieraz pełną cierpienia drogę, aby osiągnąć upragniony, powiązany z zainteresowaniami cel. Aktywistą społecznym, który w ostatnich

⁸ Tamże, s. 8-9.

⁹ Tamże.

¹⁰ *Słownik języka polskiego PWN*, <https://sjp.pwn.pl/sjp/pasja;2570836.html>, [dostęp: 27.10.2020].

latach, na szeroką skalę, zajął się przybliżeniem społeczeństwu zjawiska pasji, rozumianej przede wszystkim jako powołanie życiowe i zawodowe, jest brytyjski pisarz Kenneth Robinson¹¹. W swojej twórczości literackiej określa on pasję mianem żywiołu, który nosi w sobie każda jednostka ludzka, często jednak nie zdając sobie z tego sprawy.

Celem niniejszego artykułu jest także rozważenie znaczenia kształtowania pasji życiowej w procesie młodzieńczej edukacji jednostki oraz wskazanie odpowiednich metod pedagogicznych, wspomagających wykształcenie w młodzieży indywidualnych zamiłowań. Etap edukacji młodzieńczej, zakończony uformowaniem się tożsamości adolescenta, nadaje kierunek dalszym etapom jego życia, dlatego tak ważne staje się odkrywanie w wychowankach silnych zainteresowań. Posiadanie pasji ma bowiem niebagatelne znaczenie dla przebiegu całego życia jednostki, począwszy od najmłodszych lat, kiedy załączki zainteresowań kształtowane są przez rodziców, a następnie przez pedagogów (pasja rozumiana jako silne zainteresowania, które należy bezwzględnie wzbudzać w wychowankach), poprzez trudny i wymagający czas dorosłości oraz realizacji kariery zawodowej (posiadanie pasji jako czynnik gwarantujący zachowanie równowagi psychicznej w momentach ryzyka wypalenia zawodowego i nasilenia się stresu), aż do etapu późnej dorosłości, nazbyt często określanej w kulturze jako końcowy etap życia ludzkiego (posiadanie pasji życiowej jako czynnik częściowo spowalniający proces starzenia się jednostki i zmieniający jej sposób postrzegania siebie). Pasja bowiem, rozumiana jako regularna aktywność powiązana z zainteresowaniami jednostki, może stać się ważnym czynnikiem motywacyjnym, skłaniającym osobę do pozytywnego oddziaływania na otaczające ją środowisko i dokonywania w nim pozytywnych zmian, a także czynnikiem równoważącym jej formę psychofizyczną. Z tego też powodu zjawisko posiadania trwałych zainteresowań można uznać za czynnik ułatwiający jednostce prawidłowy rozwój, a także dający ludziom motywację do wprowadzania innowacyjnych zmian w otaczającej nas rzeczywistości.

Okres edukacji młodzieńczej szansą na narodziny pasji

1. Cele wzbudzenia pasji młodzieńczych

Obowiązek wzbudzenia w młodzieży pasji to bez wątpienia kluczowe zadanie stojące przed systemem edukacji. Należałoby jednak określić, dlaczego wzbudzenie w podopiecznych silnych zainteresowań jest tak ważne dla uniwersum pedagogicznego i co daje jednostce i społeczeństwu zainicjowanie w młodych ludziach rozwoju pasji. Zdaniem Marzeny Żylińskiej, promującej program *Budząca się szkoła*, niemieccy pracodawcy, zrzeszeni w Bawarskiej Izbie Handlowej, określają dzisiejszych absolwentów wyższych uczelni i szkół zawodowych jako nieprzystosowanych do podjęcia pracy zawodowej¹². Ten problem dotyczy również polskiego rynku pracy. Młodzi ludzie często nie są wystarczająco samodzielni. Ich myślenie nie jest kreatywne. Nie potrafią też korzystać z nowych technologii, samodzielnie planować pracy, ani pracować w zespołach. Niejednokrotnie koniecz-

¹¹ K. Robinson, L. Aronica, *Odkryj swój żywioł*, Kraków 2015.

¹² M. Żylińska, *Neurodydaktyka. Nauczanie i uczenie się przyjazne mózgowi*, Toruń 2013, s. 201-202.

nością staje się wysłanie nowego pracownika na dodatkowy kurs lub szkolenie. Zdaniem badaczki winna temu jest zbyt duża ilość wykładów o charakterze teoretycznym¹³. Nauczanie młodych ludzi, według od dziesięcioleci przyjętych schematów, sprawia, że system edukacji nie jest odpowiednim środowiskiem dla rozwoju nieszablonowych jednostek. Ludzie z pasją pracują bowiem inaczej. Ich myślenie przybiera tok innowacyjny. Myśląc nieszablonowo i podążając drogą swoich zainteresowań, są w stanie pomnożyć zyski firm, zakładów pracy, czy też własnych przedsiębiorstw, w których pracują, przyczyniając się tym samym do dobrobytu całego społeczeństwa. Ich praca oparta jest bowiem na całkowitym zaangażowaniu. Dzieje się to przede wszystkim w przypadku, gdy praca sama w sobie jest powiązana z zainteresowaniami jednostki. Daje jej to bowiem motywację do ustawicznego kształcenia swoich umiejętności i podejmowania coraz to nowych kroków na drodze rozwoju zawodowego. Dlatego tak ważna jest próba dotarcia do młodego człowieka w okresie podejmowania edukacji szkolnej. Odkrycie przez niego swojej pasji jest bowiem w stanie nadać kierunek jego dalszym zapatrywaniom, pomóc mu w określeniu dalszej drogi życia oraz nadać myśleniu wychowanka nieszablonowy tok. Dzięki temu stanie się osobą, która dzięki silnym poglądom będzie w stanie korzystnie wpływać na otaczające ją środowisko.

2. Określenie momentu zaistnienia pasji

W celu określenia odpowiednich dla pedagogów metod prowadzących do rozwoju młodzięcych pasji, należałoby najpierw podjąć próbę przedstawienia samego procesu rozwoju pasji, a właściwie momentu, w którym możemy mówić, iż pasja zaistniała w jednostce. Jak już było wspomniane, zdaniem A. Guryckiej człowiek zainteresowany czymś to osoba, która posiadała zdolność przenikliwej obserwacji otaczającego ją świata¹⁴. Obserwacja ta jednak, przybierając formę aktywności poznawczej, nakierowana jest na szczególną dziedzinę, lub na jej zawężony obszar. Osoba, u której powstała pasja, wykazuje selektywny stosunek do otaczających zjawisk. Bez trudu dostrzega określone cechy przedmiotów i związków. Rozumie zależności między nimi. Potrafi zaobserwować i rozwiązać wybrane problemy. Dążąc do ich zbadania, poznania i rozwiązania, przeżywa skrajne emocje, które nieodłącznie związane są z nabywaniem i posiadaniem wiedzy. Osoba, wykazując się aktywnością poznawczą, przechodzi z biernej obserwacji do czynnej analizy wybranych zjawisk. W człowieku wytwarza się wówczas charakterystyczny głód wiedzy, której potrzebę wzbogacania czuje. Badaczka podkreśla, iż mamy tu do czynienia z paradoksalnym zjawiskiem, gdy jednostkę mającą dużą wiedzę, dotyczącą określonych spraw i przedmiotów, cechuje większa niż innych wrażliwość w tej dziedzinie na to, co nowe, niejasne i niezrozumiałe¹⁵. Tym sposobem w momencie, w którym osoba, mając kontakt ze zjawiskiem przyciągającym jej uwagę, styka się z nowymi informacjami, dotyczącymi tego zjawiska, postrzega zaistniałą sprzeczność jako problem godny rozwiązania. Następuje wówczas

¹³ Tamże.

¹⁴ A. Gurycka, *Rozwój i kształtowanie zainteresowań...*, op. cit., s. 33.

¹⁵ Tamże, s. 45-46.

zależek narodzenia się w jednostce pasji. Ulega on wzmocnieniu w momencie, w którym osoba zdaje sobie sprawę, że poznawanie nowych faktów problemowych, dotyczących danej dziedziny, sprawia jej satysfakcję. Kontynuuje więc proces wzbogacania wiedzy, aby, jak twierdzi Marzena Żylińska, spowodować wyzwolenie w mózgu hormonu szczęścia - dopaminy, zatem świadomie, bądź podświadomie dąży do dostarczenia do mózgu ponownie tych samych bodźców¹⁶. Jak wskazuje badaczka, układ limbiczny pełni niezwykle ważną funkcję¹⁷. Umiejscowiony tu tzw. układ nagrody, z pomocą neuronów dopaminergicznych syntezujących i uwalniających dopaminę, określa, które z podejmowanych przez osobę czynności mogą przynieść pozytywne doznania, a które negatywne. W mózgu zapadają więc wówczas decyzje, które informacje będą dalej przetwarzane, które zaś mogą zostać zignorowane. Naturalną konsekwencją takiej oceny jest dążenie do powtórzenia wszystkiego co przyjemne i przynoszące korzyści. Możemy zatem orzec, że w ten oto sposób następuje zainicjowanie w człowieku powstania pasji. Jednostka napotyka na swojej drodze frapujące ją zagadnienie, gotowe do rozwikłania, nieświadomie pobudza do działania układ limbiczny, odtąd stale już dążąc do powtórzenia przyjemnej reakcji na związany z daną informacją bodziec. Należałoby zatem postawić pytanie, w jaki sposób można spowodować pojawienie się takiego stanu u wychowanka?

3. Szkoła przyjazna uczniom

Fundamentalną rzeczą jest stworzenie odpowiedniego środowiska dla kształtowania uczniowskich aspiracji. Maria Montessori twierdziła, iż środowisko otaczające wychowanków należy uczynić dla nich atrakcyjnym, to znaczy dostosowanym do ich etapu rozwojowego¹⁸. Środowisko to powinno więc zawierać rekwizyty pobudzające wyobraźnię uczniów. Warto tutaj nadmienić, iż korzystną rzeczą byłoby zastąpienie kilku zadań z chemii lub fizyki pokazanymi przez pedagoga w fascynujący sposób eksperymentami, w których uczniowie wezmą czynny udział, oczywiście w odpowiedni dla ich bezpieczeństwa sposób. Sensownym działaniem jest również korzystanie z nowoczesnych technologii, wyświetlając wychowankom, podczas lekcji przedmiotów humanistycznych, fragmentów filmów traktujących o literaturze lub historii o ciekawej i wartkiej fabule, co będzie w stanie wzbudzić uwagę uczniów. Korzystna dla rozwoju wyobraźni wychowanków, zwłaszcza tych najmłodszych, choć nie tylko, może być również pantomima lub przygotowana podczas pracy w grupach scenka, przedstawiająca dany fragment lektury, bądź też wspólne wykonanie kolażu, opisującego dane wydarzenie lub postać historyczną. Nauczyciel języków obcych powinien zaś pamiętać, że świat obecnego pokolenia obraca się przede wszystkim wokół Internetu. Należy zatem wskazać uczniom barwne aplikacje do nauki języków obcych, łączące efektywną naukę z rozrywką oraz poinformować ich o licznych dostępnych w sieci słownikach, posiadających odpowiednie udogodnienia, takie na przykład, jak możliwość odsłuchania nowo poznanego słownictwa za pośrednictwem

¹⁶ M. Żylińska, *Neurodydaktyka. Nauczanie i uczenie się przyjazne mózgowi*, Toruń 2013, s. 115-117.

¹⁷ *Tamże*.

¹⁸ M. Miksza, *Zrozumieć Montessori*, Kraków 1998, s. 44-46.

głosu automatycznego lektora, wówczas uczniowie będą chętniej przychodzić na zajęcia, a nauka będzie miała dla nich sens i wielu z nich, z pewnością, odnajdzie w danym przedmiocie szkolnym pasję, która przetrwa przez wiele lat.

Owidiusz Decroly, twórca instytutu nauczania specjalnego w Brukseli (1901), uczynił istotnym składnikiem procesu uczenia się dzieci tzw. gry wychowawcze (*jeux éducatifs*)¹⁹. Ćwiczenia-gry były często wykonywane w małych grupach, w których dzieci jednoczyły swoje siły pod kierunkiem obranego szefa grupy, który grę inicjował, stymulował i kontrolował jej rezultaty. Proces ten miał więc również korzystny wpływ na rozwój społeczny uczniów. Alexander Neill, założyciel brytyjskiej szkoły Summerhill (1921), podkreślał natomiast ważność organizowania kół zainteresowań, dzięki którym uczniowie mogliby swobodnie dzielić się poglądami na tematy będące elementem ich pasji²⁰. Działania te prowadzą, z pewnością, zarówno do utrwalania zainteresowań uczniowskich, jak i do rozwoju koniecznych na współczesnym rynku pracy umiejętności komunikacyjnych. Jak przypomina M. Żylińska, mózg jest organem społecznym i lepiej rozwija się, kiedy jednostka ma kontakt z innymi ludźmi, co jest szczególnie istotne w przypadku kształtujących się dopiero organizmów²¹. Badaczka wyjaśnia również korzystny wpływ stosowania w nauczaniu wszelkiego rodzaju projektów. Uczniowie bowiem więcej zapamiętują, jeżeli sami opracowują temat, w dowolnie wybrany sposób²². Dochodzi wówczas do tak zwanego głębokiego przetwarzania przez mózg informacji. Warto również, aby wychowankowie mieli wpływ na wybór tematu przygotowywanego projektu lub prezentacji.

Zaproponowane powyżej sposoby aktywizowania uczniów to jedynie kilka przykładów z całej listy aktywności, z których powinien korzystać wykazujący się kreatywnością pedagog. Obecna pedagogika przypomina bowiem aktorstwo, im większą wyobraźnią, aktywnością i kreatywnością wykaże się nauczyciel, tym więcej wychowankowie zapamiętają z zajęć i tym wcześniej odnajdą dzięki nim swoje pasje, jednak stworzenie odpowiednio efektywnego i pobudzającego wyobraźnię środowiska jeszcze nie wystarczy. W środowisku tym powinna bowiem panować sprzyjająca nauce atmosfera.

4. Kluczowa rola relacji łączących wychowanka z pedagogiem

Jak twierdzi M. Żylińska, dzięki metodom neuroobrazowania dowiedziono, iż silny stres jest w stanie zahamować proces uczenia się, dlatego niezwykle ważne staje się ograniczenie stresorów, docierających do uczniów podczas zajęć²³. Należałoby zatem zastanowić się, czy przeprowadzanie niezapowiedzianych sprawdzianów i nagłe *wyrywanie* ucznia do podlegającej ocenie odpowiedzi, ma w świetle tych danych dalszy sens. Nie oznacza to, oczywiście, konieczności całkowitego zaniechania kontroli działań uczniów, którzy bezsprzecznie potrzebują nauczycielskiego autorytetu. Pedagog winien jednak pokazać wy-

¹⁹ W. Okoń, *Dziesięć szkół alternatywnych*, Warszawa 1997, s. 30-33.

²⁰ Tamże, s. 154-155.

²¹ M. Żylińska, *Neurodydaktyka...*, op. cit., s. 124-125.

²² Tamże, s. 38-40.

²³ Tamże, s. 25.

chowankom, że jest nie tylko sędzią ich dokonań, ale przede wszystkim osobą przyjaźnie do nich nastawioną i wierzącą w ich potencjał. Zdaniem psychiatry Antoniego Kępińskiego:

W depresjach młodzieńczych zawsze doszukać się można komponentu psychastenicznego, to znaczy braku wiary w siebie, poczucia mniejszej wartości, co wiąże się z typowym dla tego okresu życia brakiem dystansu i możliwości względnie obiektywnej oceny samego siebie. W podejściu do leczenia stanów depresyjnych u młodzieży należy więc mieć na uwadze zobaczenie jak największej ilości wartości pozytywnych. Młody człowiek nieraz wyczuwa, że lekarz wierzy w niego, a ta wiara ze strony osób znaczących jest mu potrzebna. Młodość jest okresem życia najbardziej burzliwym - bunty, przekora, krańcowe oscylacje nastrojów i postaw uczuciowych to zjawisko w tym okresie normalne, lekarz powinien więc zachować postawę tolerancyjną²⁴.

Wydaje się, że słowa te można z powodzeniem odnieść również do innych profesji, związanych z kontaktem z adolescentami, a przede wszystkim potraktować je jako wskazówkę dla rodziców i pedagogów dorastającej i budującej swą tożsamość młodzieży. Zdaniem A. Guryckiej postawa nauczyciela ma kluczowe znaczenie w przebiegu kształtowania zainteresowań młodzieży²⁵. Zwłaszcza pierwsza faza kształtowania się poglądów wychowanka wymaga atmosfery życzliwości i szacunku dla tego, u którego zainteresowania chcemy wykształcić, aby nie doszło do zniechęcenia go. Według Guryckiej, łatwiej doprowadza do zainteresowań badawczych ktoś, kto sam reprezentuje nie tyle ogromną wiedzę, co żywą pasję poznawania świata²⁶. Skuteczny pedagog powinien więc być nieustannie ciekawy tego, czego sam nie wie. Osiąga wówczas w pracy dydaktycznej większe rezultaty, niż ktoś, kto ma poczucie, że wie bardzo dużo i chciałby, aby z jego wiedzy korzystano.

5. Konieczność poznania uczniowskich aspiracji

Zanim pedagog podejmie decyzje o rozwinięciu w wychowankach zainteresowań konkretnymi wartościami, winien poznać, jakie wartości uczniowie reprezentują sobą na obecnym etapie rozwoju, czyli jakie są ich aspiracje życiowe. Będzie to trafnym punktem wyjścia do określenia potrzeb uczniów oraz kierunku, w którym zmierza ich droga życiowa, podczas której potrzebują oni wsparcia pedagogów.

A. Gurycka przedstawia warte rozważenia sposoby poznania zainteresowań uczniów. Są to²⁷:

- Ankieta ogólna – uczniowie dokonują wyboru preferowanego sposobu spędzania czasu wolnego, spośród czynności zaproponowanych na przyniesionej przez pedagoga liście.

²⁴ A. Kępiński, *Melancholia*, Warszawa 1985, s. 32.

²⁵ A. Gurycka, *Rozwój i kształtowanie zainteresowań...*, op. cit., s. 201.

²⁶ Tamże.

²⁷ Tamże, s. 76-78.

- Ankieta czytelnicza – uczniowie wybierają z przedstawionej listy książki, które oni sami uznaliby za interesujące. Mają również możliwość dopisania dzieł, które nie znalazły się na wskazanej liście.
- Wypracowanie klasowe – uczniowie opisują w nim, o czym najchętniej uczą się w szkole i dlaczego.
- Skrzynka pytań – w określonych odstępach czasu, np. jeden tydzień, uczniowie formułują pytania, na które pragną uzyskać odpowiedzi, następnie zostają zestawione pytania sformułowane przez grupę, np. w okresie jednego miesiąca, i na tej podstawie zostaje dokonana próba określenia zainteresowań uczniów.
- Monografia zainteresowań uczniów – stanowi rodzaj standaryzowanych opinii, wydawanych przez nauczycieli poszczególnych przedmiotów nauczania i wychowawców klas, o uczniach, którzy wybijają się pod względem zainteresowań.

A. Gurycka wskazuje również, jak rozpoznać ucznia pasjonata²⁸. Uczeń taki wykazuje szczególne zainteresowanie przedstawionym przez pedagoga obiektem. Rozpatruje go z każdej strony. Daje się przy tym zauważyć obserwowalne objawy napięcia, przejęcia, czy skupienia. Zdarzają się również bezpośrednio formułowane oceny i opinie dotyczące faktu, który ucznia absorbuje, czy zadziwia. Nauczyciel powinien być uwrażliwiony na tego rodzaju przejawy zainteresowań uczniowskich, są one bowiem słusznym drogowskazem dla późniejszego pokierowania dalszym rozwojem ucznia oraz okazją do poznania istotnej części uczniowskich aspiracji.

Tematykę młodzieńczych aspiracji przedstawiła szczegółowo Anna Zawada²⁹. Badaczka ta przytacza opinię Bronisława Gołębiowskiego, zdaniem którego aspiracje to zespół dążeń wyznaczonych przez hierarchię celów, które jednostka definiuje i uznaje jako ważne i które przesądzają o jej planach życiowych³⁰. Aspiracje to, w rozumieniu ogólnym, dominujące potrzeby, dążenia i zainteresowania jednostki, objęte silnie umotywowanym zamiarem realizacji. Zdaniem psychologów aspiracje stanowią bardzo ważny element w rozwoju osobowości człowieka.

A. Zawada wskazuje na trzy podstawowe determinanty aspiracji. Są to:

- determinanty natury osobowościowej (psychologiczne)
- determinanty natury środowiskowej
- determinanty natury pedagogicznej³¹.

Zgodnie z determinantami natury psychologicznej, na kształtowanie się poziomu aspiracji wpływa motywacja. Ta zaś często jest efektem odpowiednio wysokiej, adekwatnej do zdolności jednostki, samooceny. Wysoka samoocena determinuje bowiem wysoki poziom aspiracji, niska zaś przyczynia się do obniżenia wymagań i planów, jakie stawia przed sobą jednostka. Po raz kolejny więc widoczna staje się konieczność afirmacyjnej

²⁸ A. Gurycka, *Rozwój i kształtowanie zainteresowań...*, op. cit., s. 110.

²⁹ A. Zawada, *Aspiracje życiowe młodzieży w środowisku kulturowo-zróżnicowanym*, Katowice 2013.

³⁰ Tamże, s. 56.

³¹ Tamże, s. 70-75.

oceny adolescenta, wzmacniającej w nim poczucie własnej wartości. Uwarunkowania środowiskowe mieszczą zaś w sobie determinanty natury społecznej. Na kształtowanie się aspiracji jednostki ma wpływ: rodzina, grupa rówieśnicza, szkoła, a także mass media, kreujące kulturowy wzorzec człowieka. Zgodnie z analizą dokonaną przez A. Zawadę, dotyczącą dotychczasowych badań ankietowych uczniowskich aspiracji, czynnikiem kluczowym dla kształtowania się aspiracji młodzieży jest pozycja społeczna oraz wola rodziców³². Zauważalny jest również związek między aspiracjami, a środowiskiem lokalnym, w którym żyje dana jednostka. Zróżnicowanie aspiracji można zaobserwować u młodzieży zamieszkującej środowisko wielkomiejskie, małomiasteczkowe i wiejskie. Jan Kupczyk zauważył zależność, zgodnie z którą wraz ze wzrostem zurbanizowania środowiska lokalnego wzrasta też wykształcenie rodziców oraz ich aspiracje co do poziomu wykształcenia własnych dzieci, na które często wywierają oni silną presję, a przynajmniej pewien nacisk, w celu uzyskania przez nie jak najwyższej pozycji społecznej i zawodowej³³. Uwarunkowania pedagogiczne związane są natomiast z organizacją szkolnictwa oraz jakością pracy dydaktyczno-wychowawczej nauczycieli. W 2008 roku Zofia Frączek dokonała analizy aspiracji polskich maturzystów³⁴. Aspiracje rodzinne i edukacyjne badanych kształtowały się na wysokim poziomie, a większość wybierała zawody prestiżowe. Młodzież, dokonując wyboru zawodu, kierowała się głównie zainteresowaniami i czynnikami ekonomicznymi. Na niskim poziomie kształtowały się natomiast aspiracje społeczne. Zdaniem Jana Kupczyka, ostatnie pokolenie wykazujące takie aspiracje opuściło mury szkół w latach 1969-1971³⁵.

W ostatnim czasie wciąż żywa pozostawała tendencja wybierania kierunków uznawanych społecznie za prestiżowe. Najpopularniejszymi zawodami pozostają niezmiennie: lekarz, prawnik, pedagog i psycholog. W przypadku pierwszych dwóch profesji duży wpływ na wybór kierunku studiów przez młodzież ma rodzina oraz wzorce kreowane przez kulturę, wedle których zawody te powinny cieszyć się należyтым szacunkiem społecznym. Psychologia natomiast była w ostatnich latach kierunkiem, o którym panowało powszechne przekonanie dotyczące łatwego znalezienia pracy po jego ukończeniu. Zawód pedagoga jest zaś często obierany przez kobiety z powodu wzorców kulturowych. Wobec obecnej zaistniałej sytuacji pandemicznej można wnioskować, iż adeptów medycyny i pedagogiki, w najbliższych latach, będzie mniej, z powodu panicznego lęku jaki budzi, w niektórych osobach, możliwość zarażenia się chorobą Covid19 oraz braku wiary w możliwość adekwatnego przekazania informacji klasie, opierając się wyłącznie na nowych technologiach. Aspiracje społeczne nadal pozostają na niskim poziomie. Zdaniem A. Zawady przyczyną może być skłonność młodzieży do konsumpcjonizmu i konformistycznego stylu życia oraz uznawanie za priorytet przede wszystkim własnych potrzeb. Należy tutaj dodać, że za ten stan może być również odpowiedzialne zjawisko zamykania się młodzieży w tak zwanej wirtualnej rzeczywistości i coraz częściej spotykane uzależ-

³² Tamże.

³³ Tamże, s. 92.

³⁴ Tamże, s. 98.

³⁵ Tamże, s. 92.

nienia od Internetu oraz telewizji. Tendencja do częstego wybierania przez młodzież popularnych kierunków studiów nie stanowi korzystnego czynnika pod względem rozwoju życiowych pasji, ponieważ może to świadczyć o przewadze konformizmu i potrzeb materialnych nad chęcią odnalezienia własnego powołania życiowego i zawodowego.

6. Konieczność utrwalania wiedzy

Kiedy uda się już wzbudzić w uczniach zainteresowanie danym zjawiskiem, należy utrzymać towarzyszące poznawaniu obiektu emocje w uczniowskiej pamięci. Wspomnienie przez pedagoga o danym obszarze wiedzy wyłącznie podczas jednej lekcji, nie jest w stanie dać pożądaných efektów. Neuronaukowcy zaobserwowali bowiem zmiany zachodzące w mózgu pod wpływem uczenia się, a te z neurologicznego punktu widzenia polegają na zmianach struktury sieci neuronalnej i siły połączeń synaptycznych³⁶. Z ich obserwacji wynika, iż im częściej dana czynność jest wykonywana, tym lepiej funkcjonują określone obwody neuronalne. Pod wpływem podejmowanych przez daną osobę czynności, zmieniają się określone struktury mózgowe. Inne ulegną zmianie podczas gry na klarncie, inne zaś podczas rozwiązywania problemów matematycznych. Jak informuje M. Żylińska badania na ten temat przeprowadziła Eleanor Maguire i wsp. (2000)³⁷. Okazuje się, iż intensywne wykorzystanie pamięci przestrzennej prowadzi do powiększenia hipokampów, co zaobserwowano wśród londyńskich taksówkarzy. Wynika z tego, iż chcąc ukształtować w osobie trwałą umiejętność wykonywania danej czynności lub silny nawyk skupienia uwagi na określonym zjawisku, należy dbać o prawidłowe ukształtowanie uczniowskich struktur mózgowych i w odpowiednich odstępach czasu przypominać o wprowadzonym zagadnieniu. Skutkiem wykonywania poszczególnych czynności są bowiem odpowiednie połączenia neuronalne.

7. Fundamentalne procesy wzbudzania uczniowskiej ciekawości

Wincenty Okoń słusznie zauważa, iż aby edukacja okazała się skuteczna, należy wykształcić w uczniach, przede wszystkim, dwie ważne skłonności. Są to **wrażliwość emocjonalna** oraz **logiczne myślenie**³⁸. Trzeba podkreślić, że są one równie ważne w samym procesie kształcenia trwałych zainteresowań uczniów. W. Okoń uważał, że pełne kształcenie winno odbywać się na trzech etapach. Pierwszy z nich to poznanie przez ucznia świata i siebie, drugi z etapów to przeżywanie świata i istniejących w nim wartości, czyli kształtowanie wrażliwości emocjonalnej. To na tym etapie pedagog winien pobudzić układ emocjonalny ucznia do aktywności. Należy w tym celu stworzyć taką sytuację lekcyjną, w której ma miejsce wywołanie przeżyć emocjonalnych u wychowanków, pod wpływem odpowiednio eksponowanych wartości zamkniętych w dziele literackim, sztuce teatralnej, filmie, obrazie, czy rzeźbie, ale także w pięknie przyrody³⁹. Jeżeli bowiem dane zjawisko zostanie

³⁶ M. Żylińska, *Neurodydaktyka. Nauczanie i uczenie się przyjazne mózgowi*, Toruń 2013, s. 18-19.

³⁷ Tamże.

³⁸ W. Okoń, *Wszystko o wychowaniu*, Warszawa 1999, s. 146-150, 166.

³⁹ Tamże, s. 166.

odpowiednio wyeksponowane przez pedagoga, w taki sposób, aby wzbudzało w wychowankach duże emocje, istnieje szansa, iż załączek zainteresowania nim przekształci się, przynajmniej w przypadku części podatnych osobowościowo uczniów, w trwającą przez długie lata pasję.

Trzeci etap finalizujący już proces kształcenia, wymieniony przez W. Okonia, to przekształcanie świata i tym samym siebie. Uczeń, który zdobył już odpowiednie dla przebiegu jego rozwoju informacje, doznając również silnego wzruszenia w przypadku części z nich, jest gotów do podjęcia decyzji o kierunku swojej działalności w otaczającym go świecie. Pomocą w przygotowaniu ucznia do tego etapu może być ćwiczenie z nim myślenia logicznego, poprzez stosowanie tak zwanego *nauczania problemowego*⁴⁰. Propagatorem tej metody nauczania był m.in. W. Okoń. Zgodnie z jego wskazaniem, nauczyciel stosujący metodę problemową powinien najpierw skłonić uczniów do stawiania pytań oraz dylematów związanych z omawianym podczas zajęć tematem, czyli stworzenia sytuacji problemowych. Następnym krokiem tej metody jest grupowe formułowanie hipotez. Praktyczne pomysły są konsekwentnie sprawdzane w sposób praktyczny lub eksperymentalny. Wówczas winna nastąpić systematyzacja i wielorakie zastosowanie nowo pozyskanej wiedzy. Zdaniem pedagogów metoda problemowa stanowi najskuteczniejszy sposób utrzymywania uwagi uczniów i ćwiczenia samodzielności ich myślenia.

W. Okoń twierdził także, iż nie może być mowy o myśleniu twórczym bez myślenia samodzielnego, które jest podstawą osiągnięcia sukcesów przez uczniów⁴¹. Dążenie do samodzielności jest bowiem naturalną cechą każdej jednostki ludzkiej, która uwarunkowuje jej autonomię i siłę sprawczą. Badacz dodaje również, iż błędem jest zainteresowanie ucznia jednym, wybranym zjawiskiem bez wskazania wychowankowi dalszego kontekstu⁴². Świat to bowiem ogólny układ elementów (zespołów) i ich części składowych (podzespołów) oraz łączących je związków i zależności. W dobrze skonstruowanym programie racjonalnemu, ogólnemu układowi podporządkowuje się układy i podukłady coraz bardziej szczegółowe, połączone z całością i jej elementami za pomocą racjonalnych więzi. Każde zjawisko staje się w ten sposób elementem układu, w którym obowiązują określone stosunki czasowe, przestrzenne i ilościowe. Kluczową sprawą jest uświadamianie tej kompleksowości świata uczniom. Nauczyciel języka polskiego powinien zatem, omawiając fabułę danej powieści, szeroko objaśnić jej kontekst społeczny, historyczny i kulturowy, zaś pedagog zajmujący się fizyką winien nakreślić, w miarę możliwości jak najdokładniej, w jaki sposób dane zjawisko funkcjonuje w otaczającej uczniów rzeczywistości. Wówczas w umysłach słuchaczy pojawi się sieć skojarzeń problemowych, która konsekwentnie doprowadzi do rozwoju zainteresowań.

⁴⁰ Tamże, s. 146-150.

⁴¹ Tamże, s. 21-38.

⁴² Tamże, s. 41-46.

8. Kształcenie przez całe życie

Finalnym efektem wzbudzenia pasji w wychowanku winno być przygotowanie go do procesu samowolnego kształcenia przez całe życie. Chodzi tu o wywołanie w uczniu woli samokształcenia obejmującego przede wszystkim dziedzinę wiedzy, w której odnalazł on swoją pasję. Zdaniem A. Zawady aspiracje do samokształcenia przejawiają się w ciągłym uzupełnianiu wiedzy w danym zakresie lub wiedzy ogólnej, doskonaleniu pewnych umiejętności i zdobywaniu pewnych kwalifikacji⁴³. W. Okoń wskazuje zaś, iż samokształcenie to rodzaj kształcenia, w którym cele, treść, warunki i środki zależą od samego podmiotu⁴⁴. Podkreśla również, iż nie każdy podoła temu procesowi, wymaga on bowiem postawienia sobie celu, pracy i wytrwałości w realizacji. Należy zatem zauważyć, że istnieje ogromne prawdopodobieństwo, iż to właśnie osoby posiadające pasję odnajdą w sobie wystarczającą motywację do kontynuowania pogłębiania wiedzy, która przetrwa także po zakończeniu okresu nauki szkolnej. Przepuszczalnie rozwój ten obejmie przede wszystkim obszar ich własnych zainteresowań badawczych. Dzięki temu uczniowie staną się ekspertami w wybranych przez siebie dziedzinach. Kluczowe jest również podkreślenie tego, iż nie ma pasji lepszych i gorszych. Głębokie zainteresowanie żywione wobec literatury jest tak samo wartościowe jak to żywione wobec mody i estetyki, czy też nowin ze świata sportu, ponieważ każda z tych dziedzin potrzebuje ekspertów, którzy zajmą się jej kontynuacją. Nie należy zatem dyskryminować ucznia ze względu na pasję, która w oczach pedagoga może wydawać się mniej ambitna, a przeciwnie – należy okazywać zrozumienie i dawać mu, w toku zajęć, szansę prezentowania swoich umiejętności w wybranej dziedzinie. Należy uświadamiać tę potrzebę tolerancji także pozostałym uczniom i, w miarę możliwości, ich rodzicom. Wyjątek stanowi zainteresowanie, które może zaszkodzić uczniowi i otaczającemu go środowisku. Przykładem może być tutaj nadmierny pociąg do hazardu.

Podsumowanie

Zjawisko odkrywania i rozwijania przez młodzież indywidualnych pasji stanowi klucz do harmonijnego rozwoju całego społeczeństwa. Osoby żywiące do wykonywanych przez siebie czynności pozytywny i silnie nacechowany emocjonalnie stosunek, są w stanie odnaleźć w sobie motywację, która warunkuje nieustanny proces ich samokształcenia i wzbogacania wiedzy o świecie, jednak o tym, czy przyszły świat znajdzie się w rękach ekspertów - pasjonatów, czy też w rękach osób zniewolonych przez własne zahamowania i niską samoocenę, zdecyduje przede wszystkim postawa pedagogów oraz ich podejście do rozwijania i respektowania uczniowskiej autonomii oraz różnorodności młodzieńczych pasji.

⁴³ A. Zawada, *Aspiracje życiowe młodzieży...*, op. cit., s. 64.

⁴⁴ W. Okoń, *Wszystko o wychowaniu*, op. cit., s. 67.

Bibliografia:

1. Daily L., *Towards a definition of hobby. An empirical test of a proposed operational definition of the word hobby*, „Journal of Occupational Science”, Shepherd University, United States of America, April 2018, Vol. 25, s.18.
2. Gurycka A., *Rozwój i kształtowanie zainteresowań*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1989.
3. Kępiński A., *Melancholia*, Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, Warszawa 1985.
4. Miksza M., *Zrozumieć Montessori*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 1998.
5. Okoń W., *Dziesięć szkół alternatywnych*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1997.
6. Okoń W., *Wszystko o wychowaniu*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 1999.
7. Robinson K., Aronica L., *Odkryj swój żywioł*, Wydawnictwo Element, Kraków 2015.
8. *Słownik języka polskiego PWN*, <https://sjp.pwn.pl/sjp/pasja;2570836.html>.
9. Vallerand R., *On the Psychology of Passion: In search of what makes people`s lives most worth living*, „Canadian Psychology/ Psychologie Canadienne”, University in Québec, Montréal, January 2008, Vol. 49, s. 1.
10. Zawada A., *Aspiracje życiowe młodzieży w środowisku kulturowo zróżnicowanym*, Impuls, Katowice 2013.
11. Żylińska M., *Neurodydaktyka. Nauczanie i uczenie się przyjazne mózgowi*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2013.

Dane kontaktowe

joanna.frask@onet.eu